

Din istoria relațiilor româno-slovace. Negocierile pentru Acordul economic din 1942

Radu Florian BRUJA *

Introducere

Economia României în anii celui de-Al Doilea Război Mondial a fost studiată parțial, în anchete disparate, pe teme mai degrabă legate de relațiile cu Germania. Lipsește în continuare un studiu amplu, care să cerceteze unitar situația de ansamblu a realităților economice în vreme de război. În ceea ce privește raporturile economice și schimburile comerciale cu ceilalți parteneri ai Pactului Tripartit pentru anii 1940-1944, cercetările sunt și mai puține. Între aliații de conjunctură, pe care România i-a avut în cadrul Axei, Slovacia rămâne aproape o necunoscută. Dar, ca stat desprins din fosta Cehoslovacie și moștenitor al unei părți a industriei fostei federații¹, Slovacia a reprezentat un partener important, mai ales datorită capacităților industriale legate de fabricile de armament. Legăturile economice s-au stabilit încă din 1939, înainte de declanșarea războiului, și țineau de vechile contracte cu firmele Škoda și Zbrojovka din Cehoslovacia, dar care aveau filiale pe teritoriul slovac.

Relațiile economice româno-slovace s-au dezvoltat în urma Acordului comercial din decembrie 1939. Acordul avea în vedere, în principal, schimburile comerciale pe relația petrol *versus* armament. Celelalte mărfuri erau privite ca secundare. Convenția s-a dovedit a fi destul de limitată, neputând acoperi întreaga gamă de schimburi comerciale dintre România și Slovacia. Nu trebuie uitat că relațiile comerciale dintre cele două țări au fost influențate de Germania. Slovacia, un satelit al Reich-ului, cu o independență limitată de un Tratat de protecție din martie 1939, nu putea să își dezvolte un comerț exterior fără să țină cont de interesele Berlinului. La rândul ei, România a avut de făcut față unor

* Facultatea de Istorie și Geografie a Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava; radub@atlas.usv.ro.

¹ A doua Republică Cehoslovacă era o federație proclamată în noiembrie 1938, ca efect al Arbitrajului de la München, după ce Slovacia și Rutenia Carpatică și-au putut proclama autonomia. Vezi Valerián Bistrický, *Slovakia from the Munich Conference to the declaration of independence*, în *Slovakia in History*, edited by Mikulaš Teich, Dušan Kováč and Martin D. Brown, Cambridge University Press, 2011 p. 160.

acorduri comerciale cu Germania² (martie 1939 și mai 1940), care o obliga să țină cont de aceleași interese germane. Economiile României și Slovaciei resimțeau puternic presiunea germană. Reich-ul ar fi dorit ca România și Slovacia să își îndrepte întregul efort economic spre Germania, în care primatul să îl aibă necesitățile războiului. Ambele țări erau obligate să livreze Germaniei întregul excedent de mărfuri, ceea ce impieta relațiile economice cu alte state.

În convențiile comerciale cu Germania, România a prevăzut și vechile contracte cu firmele cehoslovace. Reich-ul se obliga să livreze armament de la acestea, devenite parte a concernului Reichswerke Hermann Göring, dar nu s-a dovedit capabilă să o facă la cotele solicitate de partea română. Cehia fusese transformată într-un Protectorat, care nu avea independență economică. Multe din comenzile de mărfuri industriale și armament au fost preluate de fabricile din Slovacia. Această realitate dădea naștere unui comerț trilateral, în care firmele Škoda și Zbrojovka din Protectorat, dominate de trusturile germane, mediau relațiile comerciale directe dintre fabricile din Slovacia și cumpărătorul român. Cum aceste firme fabricau armament, Germania era deosebit de atentă, pentru a nu înzestra prea mult armata română. Pe parcursul anilor 1940-1941, România și Slovacia au căutat să își lărgescă schimburile comerciale, dar relațiile economice româno-slovace au rămas dependente de Reich. Acesta a impus o serie de limite în schimburile directe dintre București și Bratislava. Până la stabilirea unei monede naționale în Slovacia, a fost nevoie de franci elvețieni. Apoi, s-a stabilit ca, pentru simplificarea schimburilor, să se folosească devalute libere, garantate de aurul celor două Bănci naționale. Dar pentru aceasta era nevoie de o rezervă importantă de aur. Or, tocmai economiștii germani argumentau că aurul era necesar pentru a cumpăra diverse materii prime din țările neutre și că nu ar avea nicio întrebuintă în beciurile Băncii Naționale a României. Atașatul militar la Berlin, Ion Gheorghe, aprecia că „Germania își bătea joc de bazele ruginite pe care era construit sistemul nostru financiar cu acoperire în aur; o asemenea teorie economică, spunea ea, este putredă și în afara realității”³. El considera că Germania nu trata țările aliate ca pe adevărați parteneri în problemele economice, dorind să își subordoneze complet economiile acestora. Economiștii germani interziceau României să vândă bunuri în alte țări în schimbul devalutei, în vreme ce germanii foloseau aceste devalute în relațiile cu țările neutre. Ei justificau doar prin faptul că mărfurile cumpărate din aceste țări ajutau la efortul militar comun. Dar specialiștii Băncii Naționale a României înțelegeau că Germania ar putea pierde războiul și rezervele de aur și devalute ar

² Tratatul de Protecție dintre Germania și Slovacia a fost semnat la 23 martie 1939, în aceeași zi în care, la București, s-a semnat acordul economic româno-german cunoscut sub numele de Acordul Wohlthat – Bujoiu. Martin Victor Răzvan, *Tratatul economic româno-german din 23 martie 1939*, în Gheorghe Buzatu, Valeriu Florin Dobrinescu și Horia Dumitrescu (coord.), *România și Al Doilea Război Mondial*, Iași, Editura Tipografia Moldova, 2010, p. 41-42.

³ Generalul Ion Gheorghe, *Un dictator nefericit. Mareșalul Antonescu (Calea României spre Statul satelit)*, ediție de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 1996, p. 219.

ajuta România în viitor⁴. De aici au rezultat o serie de deficiențe care au îngreunat relațiile economice ale României cu alte state, printre care și Slovacia.

Germania a urmărit două obiective economice majore. Unul avea în vedere, pe termen scurt, exploatarea resurselor aliaților și statelor mai mici dependente de Berlin. Cel de-al doilea era de durată și urmărea crearea unei noi ordini economice dominate de Germania. România și Slovacia se regăseau în interiorul acestei mari zone de dominație. Dar documentele germane dovedesc că acest Grosswirtschaftsraum nu reprezenta obiectivul final al politicii externe a Reich-ului⁵. Țelul urmărit, impunerea unei noi ordini mondiale, depindea de Grosswirtschaftsraum. Cum România și Slovacia erau parte a acestui obiectiv, au fost nevoite să-și ajusteze politicile economice în funcție de cerințele Germaniei. Cele două țări aveau nevoie de piețele lor ca alternativă pentru a-și menține o brumă de independență economică și o valoare a monedei naționale care să le susțină economiile. După înfrângerea din fața Moscovei în iarna 1941-1942, Hitler și-a schimbat prioritățile, accentuând exploatarea resurselor micilor săi aliați. Astfel, Grosswirtschaftsraumul a devenit un sistem de legături economice între Reich și sateliții săi. România și Slovacia erau dependente de importurile din Reich, iar concernurile germane controlau industriile din cele două țări, ca și resursele lor minerale. Mai mult, prin acordurile de *clearing* semnate cu băncile comerciale germane, România și Slovacia erau nu numai dependente de Berlin, dar aveau dificultăți în a-și stabili raporturi comerciale directe. Controlul economic al Germaniei era considerabil, astfel încât relațiile dintre ele trebuiau mediate cu cercurile politice și economice din Germania⁶. Cercetarea noastră, bazată pe surse arhivistice inedite, are în vedere relațiile economice româno-slovace în anii 1940-1941, neajunsurile acestora, dar și modul în care au fost reglementate prin Convenția comercială din aprilie 1942.

Preliminarii

Cu toate acestea, raporturile comerciale și legăturile economice dintre România și Slovacia s-au diversificat pe parcursul anilor 1939-1941. În 1940, România se număra printre primii parteneri economici ai Slovaciei (după Reich, Protectorat, Italia și Ungaria)⁷; 4,4% din mărfurile exportate de Slovacia mergeau

⁴ *Ibidem*, p. 264.

⁵ Eugen Preda, *Miza petrolului în vâltoarea războiului*, București, Editura Militară, 1983, p. 26.

⁶ Larry L. Watts, *Aliați incompatibili. România, Finlanda, Ungaria și al Treilea Reich*, București, Editura RAO, 2012, p. 231-233.

⁷ Locul al cincilea poate fi avut în vedere dacă luăm în calcul că Protectoratul era o regiune administrativă autonomă. Datorită situației sale speciale în cadrul imperiului dominat de germani și a relațiilor sale cu cealaltă parte a fostei federații cehoslovace, putem considera că România se plasa pe poziția a cincea. Cercetătoarea Jana Bauerová susține că România se afla pe locul patru, Protectoratul și Reich-ul fiind tratate ca unul și același partener. Vezi Jana Bauerová, *Slovensko a Rumunsko v rokoch 1939-1944* [Slovacia și România în anii 1939-1944], Filozofická Fakulta Trnavskej Univerzity v Trnave, 2014, p. 132.

în România și 3,8% din cele importate veneau de acolo. În noiembrie 1940, Slovacia aveau un pasiv de 186 de milioane de coroane față de Reich, dar față de Italia, de exemplu, avea un activ de 70 de milioane. România, alături de Ungaria, Iugoslavia și Bulgaria, se încadra la activul Slovaciei cu 71,5 milioane⁸. Un an mai târziu, România depășise Ungaria, deși cifrele nu se modificaseră substanțial. Ponderea mărfurilor exportate de slovaci în România era 3,6%, iar a importurilor de 9,4%. Astfel, bilanțul comercial cu România devenise nefavorabil Slovaciei⁹. Dezvoltarea relațiilor economice româno-slovace devenise o necesitate, dar acestea continuau să fie împiedicate de către Reich. În martie 1941, mareșalul Göring a avertizat România că Germania nu era dispusă să lase exporturile de petrol românesc să fie negociate cu partenerii mai mici din Axă. El a cerut cu acest prilej ca Reich-ul să fie consultat în privința exporturilor românești, atât în țările Axei, cât și în țările neutre¹⁰. Problema s-a acutizat după declanșarea campaniei militare împotriva URSS¹¹. Au apărut întârzieri în livrările de armament de la fabricile din Slovacia, respectiv la livrările de petrol românesc. Însărcinatul de afaceri român de la Bratislava, Constantin Narti, anunța Ministerul de Externe că Slovacia nu mai acorda autorizații de export pentru armament până ce nu își va recupera sumele datorate de partea română prin export de produse petroliere. La finalul anului 1941, se adunase o creanță nelichidată de 33 de milioane de coroane¹². Aceste dificultăți se datorau, în principal, comerțului trilateral intermediat de firmele germane din Protectorat și fluctuațiilor prețurilor la petrol și armament. Pe de o parte, slovaci doreau să exporte în România armament doar în schimbul petrolului. Pe de alta, românii erau constrânși de germani să livreze doar cantități mici de produse petroliere micului satelit slovac.

În primăvara anului 1941, relațiile româno-slovace s-au aflat într-un moment de cotitură. Dacă misiunea diplomatică a lui Lahovary, care s-a încheiat în martie, a reprezentat o ultimă etapă a tatonărilor dintre București și Bratislava, numirea lui Gh. Elefterescu trebuia să dinamizeze raporturile bilaterale. Ion Antonescu, stăpân pe situația de la București după îndepărtarea legionarilor, își pregătea ofensiva diplomatică pentru refacerea frontierelor României Mari. În strategia sa, Slovacia devenea o piesă tot mai interesantă în *puzzle*-ul antimaghiar. Noul diplomat român acreditat la Bratislava a fost primit în cei mai cordiali termeni, dar declarațiile de prietenie nu au fost urmate de pași efectivi pentru strângerea raporturilor bilaterale. Apropierea politico-diplomatică din 1940-1941 și participarea comună la războiul împotriva URSS au constrâns

⁸ Peter Mičko, *Hospodárska politika Slovenského štátu. Kapitoly z hospodárskych dejín Slovenska v rokoch 1938-1945* [Politica economică a statului slovac. Capitoale de istorie economică în anii 1938-1945], Krakov, 2010, p. 135.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Eugen Preda, *op. cit.*, p. 72.

¹¹ Peter Mičko, *Foreign Trade Relations of the Slovak Republic (1939-1945) with the Countries of South-Eastern Europe*, în „Codrul Cosminului”, serie nouă, vol. XXII, no. 1/2016, p. 103.

¹² ANIC, fond Ministerul Economiei Naționale, Direcția Acorduri și Plăți, dosar 51/1941, f. 159.

mediile economice din cele două țări să renegocieze o convenție economică mai largă, care să le permită să susțină efortul de război. În afara petrolului pentru armament, lista cu mărfuri de schimb a crescut. În acest sens, atașatul comercial al României a fost mandatat să țină legătura cu mediile economice slovace. Constantin Narti a vizitat, la începutul lunii mai 1941, câteva fabrici din Slovacia pentru a vedea care erau posibilitățile de export ale acestora. Slovacia și-au manifestat din nou nemulțumirea față de prețurile mari ale produselor agricole românești, care le făceau necompetitive pe piața lor în fața celor mai ieftine, provenite din Bulgaria sau Ungaria¹³. Problema a fost comunicată la București, dar soluția a întârziat. În vara anului 1941, în Slovacia s-a resimțit o acută criză a cerealelor. În lunile de primăvară, Slovacia s-a confruntat cu mari inundații, care au afectat majoritatea terenurilor agricole¹⁴. Anul agricol se anunța a fi dificil, fapt ce a dus la creșterea interesului autorităților slovace pentru cerealele și produsele agricole românești. Cercurile economice slovace au făcut apel la Constantin Narti să ceară la București să le fie trimise 2.000 de vagoane de porumb din producția anului curent. Această cantitate era prevăzută în Acordul economic bilateral din 1939, dar era livrată cu întârziere din cauza problemelor de transport. În contextul economic agravat de inundații, slovacia s-au arătat dispuși să livreze României produsele industriale solicitate, crescând cantitățile la produsele agricole pe care voiau să le importe. De asemenea, doreau să negocieze un nou acord economic pentru anii 1942-1943, care să dea posibilitatea lărgirii relațiilor comerciale¹⁵.

Odată cu începerea războiului împotriva Uniunii Sovietice, în guvern s-a stabilit ca ministrul Agriculturii să verifice datele comerțului exterior cu Croația și Slovacia, pentru a vedea dacă poate să modifice cifrele exportului de cereale către aceste țări¹⁶. În iunie 1941, s-a discutat ca vechiul acord, din decembrie 1939, să fie unul de *clearing*, în lei. România dorea să importe fire de bumbac, in și cânepă, pânză și cauciuc, în schimbul benzinei și produselor petroliere¹⁷. Tot în luna iunie 1941, a sosit la București inginerul Ján Orszagh, consilier de Legație și șeful secției economice a Ministerului de Externe de la Bratislava. El a fost primit de reprezentanții Ministerului Economiei Naționale și de către Herman Klocko, de la Legația Slovaciei la București¹⁸. Deschiderea negocierilor a

¹³ AMAE, fond 71 Slovacia, vol. 11, f. 262.

¹⁴ Regiunile din bazinul râului Morava au suferit din cauza inundațiilor catastrofale din martie 1941. Vezi František Cséfalvay, Lúbia Kázmerová, *Slovenská republika 1939-1945. Chronologia najdôležitejších udalostí* [Republica Slovacă 1939-1945. Cronologia celor mai importante evenimente], Bratislava, Historický ústav SAV, 2007, p. 61.

¹⁵ ANIC, fond Ministerul Economiei Naționale, Direcția Acordurilor, dosar 51/1941, f. 28-29.

¹⁶ *Ibidem*, dosar 35/1939, f. 128.

¹⁷ AMAE, fond 71 Slovacia, vol. 11, f. 289.

¹⁸ ANIC, fond Ministerul Propagandei Naționale. Presa internă, dosar 601, f. 93. Ján Orszagh, fost consul al Cehoslovaciei la Sao Paolo, era considerat unul din cei mai reputați economiști slovaci, cu o bogată experiență în domeniul diplomației economice. Vezi Pavol Petruš, *Zahraničná politika Slovenskej republiky (1939-1945)* [Politica externă a Republicii Slovac], în

fost impusă de dificultățile care au apărut în relațiile comerciale, dar și de dorința ambelor părți de a diversifica mărfurile de import-export. România s-a arătat interesată să achiziționeze noi mărfuri din Slovacia. Între acestea, un interes a fost arătat față de parașute pentru armată. În Slovacia exista o singură fabrică unde se confecționau parașute, dar aceasta lucra cu materiale aduse din import, cum ar fi, de exemplu, bumbacul, care fusese importat din Uniunea Sovietică. Odată cu începerea ostilităților militare împotriva URSS, fabrica a fost nevoită să-și procure materia primă din altă parte. De aceea, comenzile care fuseseră făcute de România anterior au fost afectate¹⁹. Constantin Narti a primit un răspuns favorabil cererii României de a importa materiale pentru fabricarea parașutelor²⁰. Și alte întreprinderi slovace puteau deveni parteneri ai firmelor românești. Într-un raport din mai 1941, atașatul român de la Bratislava menționa că uzinele de la Podbrezová ar putea livra României tuburi de diferite dimensiuni, butoaie de fier, butoaie pentru benzină, butoaie din tablă zincată, roabe, ferestre sudate etc. Narti a negociat cu reprezentanții uzinelor și cerea firmelor interesate din România să precizeze cantitățile de produse de care aveau nevoie²¹. O altă întreprindere de care Narti s-a interesat, fabrica de la Prakovce, putea livra în România până la trei vagoane de oțel, în bare, în valoare de 300.000 de coroane și cuptoare de cca 500.000 de coroane. Întreprinderea, coordonată de societatea „Banske a hutne zavody” din Bratislava, fabrica sârmă, tablă galvanizată, împletituri de sârmă pentru construcția drumurilor și cuptoare de gătit cu cărbuni. Întreprinderile „Adolf Reiss a Synovia”, din Nové Mesto nad Váhom, exportau furci de fier, potcoave de fier și cuie în valoare totală de 928.000 de coroane, iar fabrica „Sandrik” din Dolné Hamry, care avea o secție și la București, livra bucătării portabile cu căldări de nichel și oțel, tacâmuri și veselă de peste 100 de milioane. O parte din produse erau exportate ca semifabricate și prelucrate la o fabrică din București²². Schimburile puteau fi facilitate de faptul că unele materii prime cu care lucrau fabricile slovace ar fi putut fi importate din România. În ceea ce privea rezervele de mangan, fier, magnetită sau antimoniu, producția metalurgică a fabricilor slovace depindea de importul minereurilor din țări precum România, Ungaria sau Iugoslavia²³.

Slovenská republika 1939-1945 v medzinárodných súvislostiach [Republica Slovacă 1939-1945 în context internațional], Bratislava, Edita Ivančková kol., 2012, p. 18.

¹⁹ ANIC, fond Ministerul Economiei Naționale, Direcția Acordurilor, dosar 35/1939, f. 141.

²⁰ AMAE, fond 71 Slovacia, vol. 11, f. 304-305.

²¹ ANIC, fond Ministerul Economiei Naționale, Direcția Acordurilor, dosar 35/1939, f. 121-124. Din 1941, șeful combinatului de la Podbrezová a devenit Wilhelm Voss, care a fost și director al filialei slovace pentru contractele Škoda și Zbrojovka, atât cu Protectoratul, cât și cu România. Vezi Peter Mičko, *Hospodárska politika Slovenského štátu...*, p. 88.

²² ANIC, fond Ministerul Economiei Naționale, Direcția Acordurilor, dosar 35/1939, f. 118-119.

²³ Peter Mičko, *Vplyv nacistického Nemecka na Slovenské hospodárstvo v rokoch 1939-1945* [Influența Germaniei naziste asupra economiei slovace între anii 1939 și 1945], în *Slovenská Republika 1939-1945. Očami mladých Historikov* [Republica Slovacă 1939-1945. În viziunea tinerilor istorici], Banská Bystrica, IV, 2005, p. 56.

Mihai Antonescu a devenit, după declanșarea războiului împotriva Uniunii Sovietice, principalul susținător al strângerii relațiilor româno-slovace. La scurt timp după vizita delegației economice slovace, ministrul de Externe român l-a invitat pe ministrul plenipotențiar slovac acreditat la București, Ivan Milecz, într-o audiență, pe 9 iulie 1941. Discuția a pus bazele principale ale colaborării româno-slovace, fiind atinse problemele raporturilor diplomatice dintre cele două țări, propaganda comună prin presă, vizitele reciproce care urmau să fie pregătite, relațiile economice și îndepărtarea dificultăților care au fost înregistrate până acum, crearea unei societăți culturale care să pregătească un acord comun²⁴. Antonescu a făcut o aluzie cu acest prilej la Mica Antantă și a propus ca relațiile diplomatice dintre cele două țări să se dinamizeze în viitor. A doua zi, subsecretarul de stat de la Externe, Alexandru Cretzianu, i-a trimis ministrului român la Bratislava, Gheorghe Elefterescu, o telegramă prin care îl pune la curent cu detaliile întâlnirii dintre Mihai Antonescu și Ivan Milecz. Câteva zile mai târziu, a venit și răspunsul Bratislavei, care se arăta de acord cu „dynamizarea colaborării româno-slovace”. Cu acest prilej i s-a propus mareșalului Ion Antonescu să viziteze Slovacia. În răspunsul Bratislavei se întredede o ezitare, justificată de obiecțiile venite de la Berlin²⁵. La rândul său, Elefterescu l-a însărcinat pe Constantin Narti să studieze, împreună cu factorii de decizie ai economiei slovace, posibilitatea strângerii legăturilor comerciale bilaterale.

În august 1941, ministrul Economiei Naționale, Ion C. Marinescu, a fost mandatat de Mihai Antonescu să viziteze Bratislava, în vederea semnării unor eventuale acorduri economice. Decizia aparținea lui Ion Antonescu. Ministrul român s-a angajat să meargă, pentru o zi, la Bratislava și să discute cu guvernatorul Băncii Naționale Slovace și cu omologul său slovac, pe care dorea să îi invite în România²⁶. Constantin Narti a solicitat la București ca vizita să aibă loc cât mai curând și, totodată, să fie pregătit programul pe care delegația românească ar dori să îl aibă pentru a putea pregăti vizitele la principalele întreprinderi industriale slovace²⁷. În cadrul unei ședințe de Consiliu, ministrul de Externe, Mihai Antonescu, a vorbit de acțiuni comune practice, mai ales în domeniul economic, materializate prin organizarea unor conferințe și vizite la nivel înalt în aceste țări. Mihai Antonescu amintea că prețul grâului românesc era mai mare decât cel ce se găsea pe piața din Slovacia și le cerea generalului Sichitiu, ministrul Agriculturii, și lui Ion C. Marinescu, ministrul Economiei, să se ocupe direct de problema schimburilor cu Croația și Slovacia nu doar în sensul păstrării nivelului schimburilor comerciale, ci chiar în perspectiva creșterii

²⁴ AMAE, fond 71 Slovacia, vol. 15, f. 29-30.

²⁵ Petre Otu, *Relații militare româno-slovace. 1939-1944. Mihai Antonescu visează o altă Mică Antantă*, în „Magazin Istoric”, februarie 1997, p. 42; Jana Bauerová, *op. cit.*, p. 95.

²⁶ *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu*, vol. IV (iulie-septembrie 1941), ediție de Marcel-Dumitru Ciucă, Maria Ignat, București, Arhivele Naționale ale României, 2000, p. 392.

²⁷ ANIC, fond Ministerul Economiei Naționale, Direcția Acordurilor, dosar 35/1939, f. 308.

volumului acestora²⁸. Odată cu preconizata vizită a ministrului Marinescu în Slovacia, a fost propus un schimb de experiență între băncile naționale ale celor două țări, care să ajute la intensificarea relațiilor economice²⁹. Însă vizita ministrului român nu a mai avut loc, totul rămânând doar la un plan de intenții³⁰.

Problema a fost reluată în ședința din 23 septembrie 1941, când Mihai Antonescu i-a atras atenția lui Ion C. Marinescu că, sub raportul relațiilor economice, colaborarea cu Slovacia întâmpina dificultăți. Guvernul slovac a trimis o invitație oficială omologilor de la București pentru îmbunătățirea relațiilor dintre cele două țări pe mai multe planuri, dar nu a primit răspuns. Mai mult, Marinescu și secretarul său de stat pe probleme de aprovizionare, Dumitru N. Negel, nu au participat la Târgul de mostre de la Bratislava și nici măcar nu au dat răspuns la scrisoarea de invitație³¹. Antonescu îi solicita lui Marinescu ca în aceeași zi să remită la Bratislava o scrisoare de răspuns către premierul slovac, „care este un om plin de atenție pentru România și pentru guvernul român”. Apoi, ministrul român de Externe i-a cerut lui Ion C. Marinescu să trimită o scrisoare la Ministerul Economiei din Slovacia, în care să explice lipsa răspunsului și să solicite o nouă invitație pentru el, cu scopul de a vizita Bratislava în cursul lunii următoare. Cele două scrisori au fost semnate personal de Mihai Antonescu, care s-a arătat nemulțumit de atitudinea colegilor săi din guvern³².

Vizita lui Marinescu în Slovacia, din noiembrie 1941, a fost prima întâlnire oficială a unui ministru român în țara aliată. La invitația lui Gejza Medrický, omologul slovac din fruntea Ministerului Economiei, Marinescu a sosit la Bratislava, la 14 noiembrie. Medrický l-a așteptat în prezența oficialităților slovace și a reprezentanților Legației României acreditați la Bratislava. După primirea oficială, Marinescu a vizitat Ministerul Economiei și pe cel de Externe. Au urmat audiențe la premierul Vojtech Tuka și la președintele Jozef Tiso. Cu ocazia recepției de la palatul prezidențial, președintele Tiso l-a decorat pe Marinescu cu ordinul „Pribina”. A doua zi, Marinescu a făcut un tur al întreprinderilor din

²⁸ *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu*, vol. IV, p. 163.

²⁹ AMAE, fond 71 Slovacia, vol. 11, f. 449.

³⁰ *Ibidem*, f. 456.

³¹ La 31 august 1941, a fost deschis, la Universitatea din Bratislava, Târgul dunărean de mostre, la care au participat delegații economice și financiare din țările riverane marelui fluviu. În prezența Corpului Diplomatic acreditat la Bratislava, Joseph Goebbels, alături de ministrul slovac al Economiei, Medrický, și primarul orașului au deschis manifestările. Târgul s-a dorit a fi unul internațional la care să participe cât mai multe țări, chiar și neriverane, cum era cazul Elveției. Fiecare țară avea propriul stand unde își putea expune produsele. Pentru aceste pavilioane s-a investit peste 500.000 de coroane și se aștepta un aflus de peste 150.000 de vizitatori. Germania, Slovacia, Ungaria, Bulgaria și Elveția s-au întrecut în expunerea propriilor produse. Constantin V. Nartî a trimis în țară un raport asupra Târgului, în care a amintit că absența României a fost remarcată de gazde (ANIC, fond Ministerul Economiei Naționale, Direcția Acordurilor, dosar 35/1939, f. 298-300).

³² *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștrii. Guvernarea Ion Antonescu*, vol. IV, p. 748.

capitala slovacă, urmat de o recepție la primarul Bratislavei, Bela Kováč, și una la Legație³³. În cadrul întâlnirii dintre Marinescu și Medrický s-au discutat o serie de probleme economice, între care un viitor acord comercial. România dorea să importe din Slovacia cabluri electrice, împletituri de metal și oțel și venea în întâmpinarea cererilor slovace, care doreau suplimentarea cotei de petrol și 2.000 de vagoane cu porumb³⁴. Presa a marcat evenimentul ca pe un moment important în strângerea legăturilor și a colaborării economice româno-slovace. Marinescu a acordat un interviu gazetei „Gardista”, în care vorbea de perspectivele economice slovace care erau ancorate într-o dublă realitate:

Prin faptul că alături de agricultura slovacă, care a putut să reziste și să se dezvolte foarte bine, cu toate greutățile pe care le-a întâmpinat, s-a dezvoltat și o industrie slovacă, se deschide pentru viața economică slovacă noi perspective și noi posibilități.

Vorbind despre schimburile comerciale dintre cele două țări, Marinescu a evidențiat că România poate exporta în Slovacia petrol, porumb pentru zootehnie și semințe oleaginoase pentru agricultură și că dorește să achiziționeze armament, produse siderurgice, electrice și bumbac. El încheia interviul declarând că Dunărea este un culoar care poate facilita creșterea schimburilor economice dintre cele două țări și poate lega estul de centrul continentului în folosul ambilor parteneri³⁵. Legația Slovacă din București a trimis către principalele ziare românești publicația slovacă „Știri economice” și a recomandat presei române să preia informații și să le publice pentru a populariza starea economiei slovace, în vederea lărgirii colaborării dintre cele două state în domeniul economic³⁶. Moise Baltă, atașatul de presă, aprecia că și ziarele slovace dădeau informații detaliate despre situația economiei românești. Din rapoartele sale se întvede că, în principal, gazeta „Grenzbote”, care era oficialul germanilor din Slovacia, era cea mai interesată despre starea economiei românești³⁷. Presa slovacă a publicat și alte materiale pe tema vizitei de la care se spera că va aduce o strângere a relațiilor în multiple planuri³⁸, dar, în realitate, rezultatele acestei vizite au rămas modeste. Singura realizare concretă rămânea tot un plan de intenții în semnarea, pe viitor, a unui acord comercial bilateral.

Anul 1941 s-a încheiat fără a se agreea detaliile viitorului acord economic. La începutul anului 1942, s-a constatat o răcire a relațiilor româno-slovace. Declarațiile lui Mihai Antonescu de strângere a legăturilor dintre România, Croația și Slovacia au avut ecou la Budapesta. Ungurii se temeau că apropierea trilaterală ar putea duce la încercuirea țării lor de către cele trei țări și au amintit

³³ Jana Bauerová, *op. cit.*, p. 42.

³⁴ AMAE, fond 71 Slovacia, vol. 11, f. 569.

³⁵ *Ibidem*, f. 575-576.

³⁶ ANIC, fond Ministerul Propagandei Naționale. Presa internă, dosar 1216, f. 384.

³⁷ *Ibidem*, f. 389.

³⁸ AMAE, fond 71 Slovacia, vol. 11, f. 571.

de Mica Antantă dintre Cehoslovacia, Iugoslavia și România din anii interbelici. Cum cele trei țări pierduseră importante teritorii în favoarea Ungariei, Budapesta s-a temut de o eventuală încercuire. Diplomații maghiari s-au adresat Berlinului și Romei pentru a tempera cooperarea acestei „triple”. Germania și Italia au făcut presiuni la Bratislava și Zagreb, preferând să menajeze Bucureștiul. Dar reacția slovacilor a fost percepută negativ la București. Atitudinea rezervată a lui Ivan Milecz, din martie 1942, când o misiune militară slovacă a vizitat România, a trezit nemulțumire la București. Răcirea s-a datorat și încercărilor Bratislavei de a stabili contacte cu Budapesta, în tentativa de a ameliora statutul minoritarilor slovaci din Ungaria³⁹. Negocierile economice pentru noua convenție au fost făcute în contextul răcirii relațiilor politico-diplomatice.

Negocierile și dificultățile lor

Factorii economici din cele două țări au înțeles că un nou acord era necesar și că problemele constatate anterior nu vor putea fi rezolvate în lipsa acestuia. În anii 1940-1941 au fost semnalate întârzieri la livrările de armament slovac către România și nemulțumiri din partea slovacilor față de livrările de petrol. Banca Națională a Slovaciei pretexta că aceste întârzieri proveneau din faptul că România nu a deblocat sumele datorate. Un total de 1.617.638 de mărci germane, care trebuiau achitate în lei, nu fusese transferat către uzinele Škoda și Zbrojovka. Altfel, uzinele Škoda nu intenționau să mai livreze armamentul contractat până când aceste sume nu erau plătite. Ele reprezentau restanțe ale vechilor comenzi, altele neputând fi acoperite de uzinele amintite. Așadar, nu era vorba de fabricile din Slovacia, ci și de cele din Protectorat, care nu puteau livra comenzile fără garanția că vor încasa sumele restante. Banca Națională a Slovaciei a atenționat BNR-ul de problema ivită și a atras atenția că situația trebuia rezolvată cât mai urgent⁴⁰. La începutul anului 1942, slovacii solicitau părții române ca suma de plată pentru armamentul fabricat în Slovacia de uzinele din Protectorat să reprezinte contravaloarea produselor petroliere. Aceasta includea o ușoară creștere a cotei de produse petroliere pentru Slovacia, deoarece cursul valutar se schimbase de la data comenzii⁴¹.

O creștere a cantităților de produse petroliere nu putea fi acordată, fără o negociere prealabilă la Berlin. Contextul nu era favorabil, deoarece germanii făcuseră presiuni la București și Bratislava. Atașatul comercial al României în Slovacia, care răspundea și de Protectorat, Constantin Narti, a făcut numeroase drumuri între Bratislava și Praga pentru a debloca vechile comenzi. Multe erau

³⁹ Detalii vezi în Radu Florian Bruja, *Diplomație în vreme de război. Aproximarea trilaterală dintre România, Croația și Slovacia*, în „Suceava. Anuarul Muzeului Bucovinei”, XLIII, 2016, p. 123-136.

⁴⁰ ANIC, fond Ministerul Economiei Naționale, Direcția Acorduri și Plăți, dosar 51/1941, f. 187-190, 201.

⁴¹ *Ibidem*, f. 136-137.

cu termene scurte de livrare, dar BNR nu alimentase contul, unde se adunase suma scadentă de 1.617.638 de mărci germane, plătibile în lei. Firmele din Protectorat au refuzat să trimită comenzile la fabricile slovace până nu primeau restanțele⁴². La problema armamentului, s-au adăugat și inconvenientele datorate cursului valutar, constatate de diverse firme românești care aveau contracte în Slovacia. În februarie 1942, firma Ștefan Radu Nicolau, care se ocupa de comerțul cu bumbac, solicita să i se permită să plătească în coroane, și nu în franci elvețieni, cum fusese negociat anterior, deoarece paritatea leu – franc era în defavoare față de cea coroană – franc. El mai semnala că fabrica de textile „Rosenberg”, din Slovacia, livrase fire de bumbac doar de calitate superioară, deși contractul anterior nu specifica dacă întreaga cantitate trebuia să fie de calitate superioară. Cele două neajunsuri (calitatea mărfii și diferența de paritate) au făcut ca, la 18 decembrie 1941, firma să acumuleze o datorie de 165.000 de coroane, pentru care livra porumb. Cantitatea de porumb care urma să fie livrată crescuse din cauza schimbului valutar. Pentru acest surplus nu avea autorizație de export⁴³.

În decembrie 1941, slovacii apreciau că românii acumulasera o datorie estimată la 33 de milioane de coroane, reprezentând contravaloarea armamentului fabricat în Slovacia⁴⁴. La această sumă, slovacii adăugaseră și diferența de curs între leu și coroană, care avantaja moneda slovacă. Livrările de petrol se făcuseră în devize, conform Acordului comercial din 1939. BNR nu a dat noi dispoziții de plată, iar rafinăriile românești nu puteau să livreze către Slovacia cantități mai mari fără acordul Berlinului. În consecință, Banca Națională a Slovaciei a blocat contul firmelor Škoda și Zbrojovka. Suma solicitată de slovaci nu era recunoscută nici de firmele-mamă din Protectorat, care doreau să încaseze înaintea slovacilor datoria românească. Acest impas nu putea fi depășit decât prin renegocierea acordului comercial din 1939.

În februarie 1942, slovacii au condiționat livrarea armamentului fabricilor Škoda și Zbrojovka către România de eliberarea permiselor de expediere pentru uleiuri minerale⁴⁵. Misiunea lui Narti a devenit esențială în deschiderea negocierilor. Cum exportul de produse petroliere din România către țările Axei era stabilit în acordurile cu Germania, slovacii aveau dificultăți în aprovizionarea cu carburanți. Slovacii se plâneau, totodată, că România oferise mai puțin petrol decât în toamna trecută și că exista pericolul ca rafinăriile din Slovacia să-și înceteze activitatea⁴⁶. Atașatul român a reușit să ajungă la un prim acord de principiu. Ambele părți erau de părere că pentru normalizarea situației era

⁴² *Ibidem*, f. 188-190.

⁴³ *Ibidem*, f. 191-192.

⁴⁴ La paritatea calculată de slovaci, suma reprezenta mai mult de 10% din totalul de 1.617.638 de mărci. Dar germanii se foloseau de o altă paritate decât cea calculată de Banca Națională Slovacă, ceea ce a generat diferența. Pentru cursul marcă – coroană slovacă, vezi Peter Mičko, *Hospodárska politika Slovenského štátu...*, p. 128.

⁴⁵ AMAE, fond 71 Slovacia, vol. 12, f. 61.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 136.

necesar un acord bilateral, prin care livrările și plățile să se facă direct, nu prin intermediul firmelor-mamă din Protectorat. Dar acest lucru trebuia negociat la Berlin. Reprezentantul Băncii Naționale Slovace, Ján Orszagh, ar fi dorit să plece în Germania, pentru a vedea acolo ce se poate livra, dar Elefterescu i-a cerut să aștepte un răspuns de la București⁴⁷. Răspunsul favorabil venit din România reprezenta semnalul pentru deschiderea discuțiilor.

Negocierile economice au început în martie 1942, când o delegație română s-a deplasat la Bratislava. Din delegație făceau parte profesorul Grigore Dimitrescu, Octav Constantinescu de la Ministerul de Finanțe, Platon Demetrescu de la Ministerul Înzeestrării, Gh. Ionescu de la Ministerul Economiei Naționale și Petre Porumbelu de la Banca Națională a României⁴⁸. Negocierile dintre delegațiile celor două țări au fost dificile. La 23 martie, slovacii făceau presiuni la București pentru a elibera permisele de export a materialului de război, condiționându-le de respectarea de către România a cotelor slovace în contravaloarea contractelor de armament. Slovacii doreau mai întâi rezolvarea tuturor problemelor din vechiul acord, deoarece existaseră întârzieri la furnizarea unor produse și, mai ales, a petrolului și armamentului. În prima săptămână s-a discutat numai de această problemă, slovacii nedorind să negocieze noul acord până nu vor fi fost lichidate toate chestiunile litigioase din trecut. De aceea, ei au refuzat să elibereze certificatele de export pentru armamentul produs în fabricile slovace. Cea mai delicată problemă a fost cea a cotei care trebuia plătită pentru armamentul produs de ei în fabricile aparținând concernelor Škoda și Zbrojovka. Această cotă nu fusese prevăzută în Acordul vechi, ci fusese stabilită la Berlin. De aceea, ei doreau ca mai întâi să se plătească diferența de 55 de milioane de coroane care le-a fi revenit (33 de milioane solicitate anterior ca datorie către Škoda, plus 22 de milioane pentru noua comandă făcută de statul român). Partea română a acceptat această sumă, dar ca un gest de bunăvoință, nu ca o obligație. Însă, s-a căzut de acord ca, pe viitor, să se specifice clar care era cota slovacă și să fie anunțată firma Škoda de aceasta. Partea română a acceptat doar 238.500.000 de lei (puțin sub 50 de milioane coroane slovace), sumă care fusese prevăzută în negocierile de la Berlin și care putea fi folosită de Slovacia pentru cumpărarea de mărfuri românești. S-a calculat, totodată, că livrările din Slovacia reprezentau 10% din totalul armamentului contractat de Ministerul Înzeestrării Armatei de la București. Pentru acestea, partea română propunea mărfuri la schimb. Slovacii voiau ca armamentul produs de ei să fie plătit în petrol și produse petroliere. Românii ar fi acceptat ca doar jumătate din sumă să fie plătită în petrol, cealaltă jumătate să fie achitată în produse alimentare. Slovacii au acceptat ca doar porumbul furajer să fie negociat în acordul pentru armament, restul să se facă prin alte schimburi⁴⁹.

⁴⁷ ANIC, fond Ministerul Economiei Naționale, Direcția Acordurilor, dosar 17/1942, f. 9.

⁴⁸ AMAE, fond 71 Slovacia, vol. 12, f. 97.

⁴⁹ ANIC, fond Ministerul Economiei Naționale, Direcția Acordurilor, dosar 17/1942, f. 9-13.

În urma analizării detaliilor contractelor firmelor Škoda și Zbrojovka, s-a ajuns la concluzia că, până la acea dată, firmele livraseră României armament în valoare de 94 de milioane de coroane slovace. Ei susțineau că partea română a recunoscut doar 78 de milioane de coroane, din care 50 de milioane prevăzute în acordul cu Germania pentru Protectorat, iar celelalte 28 de milioane, din valoarea contractelor în mărci germane, erau în curs de livrare. Diferența de 16 milioane se afla încă blocată la Ministerul de Finanțe din București și reprezenta datoria pentru armele fabricate de uzinele din Slovacia. După prima rundă de negocieri, partea slovacă a deblocat armamentul, iar românii s-au angajat să mărească cota produselor petroliere la contravaloarea celor 16 milioane de coroane, ceea ce constituia doar un avans⁵⁰. Pentru sumele echivalente materialului militar livrat, slovacii solicitau ca 75% să fie în petrol și 25% în devize libere. În acest timp, slovacii regretau că România a fost de acord să acorde doar 50% în petrol. La rândul lor, românii solicitau ca pentru celelalte sume restante să primească diverse mărfuri (fire de bumbac, cabluri electrice, zahăr, argint ș.a.) și se ofereau să livreze slovacilor petrol și mărfuri alimentare (porumb furajer, mazăre ș.a.). Slovacii au cerut un răgaz pentru a analiza oferta românească. Între timp, cele două părți au negociat și o creștere a valorii petrolului exportat la 60 de milioane de coroane⁵¹.

La fel de dificil a fost să se rezolve problemele privind cantitățile și prețurile. Delegația slovacă aducea în discuție cantitățile de produse. Partea română a avut în vedere stabilirea sumelor ce trebuiau să acopere mărfurile și nu cantitățile, pentru a evita o posibilă creștere a prețurilor sau o modificare a parității care să influențeze aceste cantități⁵². O serie de dificultăți au apărut în momentul în care a variat paritatea leu – coroană. În ianuarie 1942, oficialii români au descoperit că diferența dintre leul românesc și coroana slovacă crescuse în favoarea monedei naționale slovace. Astfel, decontarea unor mărfuri prin devize libere era mai costisitoare pentru România. Diferențele de curs arătau că 1 franc elvețian ajunsese în România la 10 coroane slovace, în vreme ce în Slovacia el era doar 6,70 coroane. De aici rezulta că slovacii plăteau cu 33% mai puțin decât românii pentru diverse mărfuri⁵³. Produsele petroliere și petrolul brut aveau prețuri diferite și românii urmăreau să stabilească suma care avea să revină plății armamentului. Erau două probleme în discuție. Unul dintre negociatori, Grigore Dimitrescu, nota că:

⁵⁰ AMAE, fond 71 Slovacia, vol. 12, f. 139; Jana Bauerová, *op. cit.*, p. 142-143.

⁵¹ AMAE, fond 71 Slovacia, vol. 12, f. 132-133.

⁵² Slovacii semnalaseră că, în octombrie 1941, au contractat de la Creditul Minier, prin firma Ompol, o cantitate de 2.000 t de produse petroliere, plătite în devize. Din acestea, 1.400 au fost livrate pe Dunăre, prin portul Giurgiu, iar 45 de vagoane au fost trimise la Curtici; 32 de vagoane au fost preluate de slovaci, dar 13 au fost blocate. Acest gest s-a datorat creșterii prețului, confirmat de Monopolul Petrolului, și a taxelor de transport. De aceea au blocat cele 13 vagoane (ANIC, fond Ministerul Economiei Naționale, Direcția Acordurilor, dosar 17/1942, f. 1).

⁵³ *Ibidem*, dosar 35/1939, f. 39.

[...] prima, ca slovacii să ceară, pentru toate cele 94 de milioane, prețul armamentului, cota de 50% produse petroliere, ceea ce ar spori valoarea petrolului exportabil cu 8-10 milioane coroane, respectiv 10.000 t produse petroliere. A doua este ca să rămână intransigenți la cererea lor de 75% produse petroliere pentru plata armamentului, ceea ce ar ridica valoarea petrolului de exportat la circa 90 de milioane coroane (70 armament, 20 mărfuri)⁵⁴.

Li s-a cerut slovacilor să precizeze ce produse petroliere doresc și li s-a înmănat o listă de prețuri din Monitorul Petrolului. În baza unei înțelegeri semnate înainte de Paști, românii au solicitat 100.000 de perechi de ghetе din lemn și 2.000 de vagoane de ciment, oferind în schimb porci vii⁵⁵.

În 25 martie 1942, slovacii anunțau, printr-o convorbire telefonică, că erau de acord să mărească cu 60 de milioane de coroane slovace cota schimburilor. Se arătau dispuși să livreze României 100.000 de perechi de ghetе cu talpă de lemn și 2.000 de vagoane cu ciment, pietre de moară, hârtie și ferestre din fier. Mai mult, ar fi exportat în România cabluri, dacă partea română ar fi reușit să le trimită cuprul necesar fabricației. Doreau să achiziționeze din România linte, cartofi și porci. Pentru aceștia din urmă, cu o greutate de minim 120 kg, slovacii arătau un interes maxim⁵⁶. În aceeași zi, slovacii au acceptat ca jumătate din contract să fie în petrol brut și jumătate în produse petroliere. Ján Orszagh a motivat întârzierea prin faptul că ar trebui să anunțe la Berlin propunerile românești. Elefterescu l-a convins să aștepte mai întâi răspunsul Bucureștiului. Negocierile s-au prelungit și pentru că slovacii dezbăteau în același timp un Acord cu Ungaria, care era mult mai important pentru ei, dar și pentru că era săptămâna dinaintea Paștelui și slovacii intraseră în vacanță⁵⁷.

Faptul că negocierile au fost extrem de aspre o dovedește telegrama din 26 martie, prin care românii acceptau să ridice cota de petrol la suma de 55 de milioane de coroane, echivalent a 18.000 t, dar nu de petrol brut sau țitei, ci de produse petroliere. Din acestea, 39 de milioane de coroane reprezentau contravaloarea armamentului contractat în Slovacia, iar restul pentru alte mărfuri. Slovacii pretextau că, în 1941, au cerut la Berlin să primească 50.000 t de petrol, dar li s-au acceptat doar 45.000, și că, în cele din urmă, Germania le-ar fi permis să primească, pentru anul 1942, 40.000 t⁵⁸. Într-adevăr, ei au acceptat să primească 40.000 t de produse din petrol, ceea ce era dublu față de 20.000, cât a oferit România⁵⁹.

În cele din urmă a fost acceptată o cotă de 40.000 t de țitei din contingentul Germaniei peste cele 18.000 t de produse petroliere finite care reveneau

⁵⁴ *Ibidem*, dosar 17/1942, f. 12.

⁵⁵ AMAE, fond 71 Slovacia, vol. 12, f. 143.

⁵⁶ ANIC, fond Ministerul Economiei Naționale, Direcția Acorduri și Plăți, dosar 51/1941, f. 162.

⁵⁷ *Ibidem*, dosar 17/1942, f. 14.

⁵⁸ AMAE, fond 71 Slovacia, vol. 12, f. 134.

⁵⁹ *Ibidem*, f. 143.

Slovaciei în baza acordurilor semnate. Aceasta era cu totul excepțională și reprezenta tot ceea ce România putea da în condițiile necesităților de război. Cu acest prilej, s-au eliberat autorizațiile de export în valoare de 16 milioane de coroane slovace⁶⁰. S-a stabilit suma la care urma să ajungă acordul general. Slovacia urmau să exporte armament în valoare de 30 milioane de coroane, zahăr în valoare de 20 de milioane de coroane, fire de bumbac și țesături de mătase artificiale de 12 milioane coroane, produse metalice de 10 milioane coroane, bucătării portabile pentru armată în valoare de șase milioane de coroane, țiglă de cinci milioane, magnezit ars de două milioane, cuptoare industriale, sobe și materiale de construcții de alte două milioane de coroane, diverse piese metalice tot de două milioane coroane, pământ colorat pentru malțuri de un milion, becuri electrice, aparate electrice, material izolant și acid sulfuric de încă un milion de coroane. Așadar, un total de 90 de milioane de coroane reprezenta exporturile slovace către România. Slovacia doreau să importe din România produse petroliere în valoare de 65 de milioane de coroane, porumb în valoare de 20 de milioane, leguminoase și oleaginoase de trei milioane și fân de două milioane. Negocierile dintre cele două părți urmăreau realizarea schimburilor în devize libere, dar sumele reprezentând valoarea armamentului să fie în contravaloarea produselor petroliere. Altfel, era de preferat un acord de *clearing*⁶¹. La celelalte mărfuri, negocierile au fost mai ușoare. Slovacia au pretins doar pentru plata argintului solicitat de Ministerul de Finanțe pentru Monetăria Națională ca acesta să fie făcut în porumb. De asemenea, cererea românească de cabluri electrice era condiționată de exportul de cupru⁶². Că negocierile au fost dificile, fiecare parte apărându-și punctul de vedere, o dovedește și faptul că cele două părți urmăreau să-și diminueze costurile prin livrarea unor materii prime. De exemplu, România dorea să achiziționeze spirale de wolfram pentru becuri, dar reprezentanții guvernului slovac condiționau acest export de achiziționarea becurilor întregi, cu tot cu globul de sticlă⁶³. Odată rezolvate toate cererile, s-a hotărât încheierea noului acord.

Acordul

La 15 aprilie 1942, a fost semnat un nou acord economic și de plăți între Slovacia și România. Acesta nu modifica fundamental fondul acordului anterior⁶⁴. Cu acest prilej, au fost semnate la Bratislava următoarele documente: un Acord comercial valabil pe un an, fără posibilitatea denunțării; un Acord de plăți care

⁶⁰ ANIC, fond Ministerul Economiei Naționale, Direcția Acorduri și Plăți, dosar 51/1941, f. 168.

⁶¹ AMAE, fond 71 Slovacia, vol. 12, f. 21-22.

⁶² ANIC, fond Ministerul Economiei Naționale, Direcția Acordurilor, dosar 17/1942, f. 9-13.

⁶³ *Ibidem*, dosar 51/1941, f. 176.

⁶⁴ Textul acordului se găsește atât la AMAE, fondul 71 Slovacia, vol. 12, f. 157-162, cât și la ANIC, fondul Economiei Naționale, dosar 17/1942, f. 31-34, sau în fondul Ministerul Propagandei Naționale. Presa internă, dosar 1216, f. 389.

putea fi denunțat; un schimb de scrisori privind livrările de cabluri electrice; un schimb de scrisori privind livrările de argint, zahăr și bumbac; un schimb de scrisori privind alimentarea provizorie a contului special; un schimb de scrisori privind datoria română către rafinăria Dubová; un Protocol de semnături la Protocolul confidențial; un Protocol de semnătură la Acordul de plăți și o Crisoare referitoare la firma slovacă Omnipol.

Acordul comercial, în șapte articole, respecta termenii acordului din decembrie 1939. Cele două guverne se angajau să emită autorizațiile de export, plățile urmând să se facă în devize libere la alegerea fiecărui guvern creditor. De asemenea, cele două guverne aveau obligația să verifice sumele rezultate din schimburile bilaterale pentru ca balanța comercială să fie echilibrată. Dacă un guvern constata că balanța devenea activă la finalul unui trimestru, cu cel puțin 30%, putea să restricționeze livrările până la reechilibrare. Se sublinia că acordul modifica vechile înțelegeri, fiind mult mai bine stabilite detaliile care împiedicau dezechilibrul comercial, evitându-se situațiile înregistrate în anii anteriori. Importurile României se ridicau la 900.000.000 de lei, din care 450.000.000 reprezentau achizițiile de armament de la firmele Škoda și Zbrojovka. Slovacia cumpărau, la rândul lor, din România, mărfuri la o sumă echivalentă. Se mai preciza că pentru armament se plătea în lei, depuși la Banca Națională, iar pentru restul mărfurilor se utilizau devizele libere.

Acordul de plăți, în patru articole, prevedea modalitatea de plată a devizelor libere, conform acordului din 4 decembrie 1939. Se specifica și faptul că pentru plățile necomerciale rămânea valabil Acordul din 5 iunie 1940⁶⁵. Se stabileau cu acest prilej sumele care trebuiau plătite firmelor din Protectorat. Plățile erau eşalonate, astfel că Banca Națională a României nu autoriza exporturile decât după ce se acumulas sumele pentru mărfurile românești vândute⁶⁶.

Protocolul confidențial avea în vedere sumele ce trebuiau plătite de România către firmele cehe și germane, cu un total de 455.000.000 de lei. Suma de 50 de milioane trebuia achitată fabricilor Zbrojovka din Brno, iar restul fabricilor Škoda din Plzen⁶⁷. Acordurile cu Slovacia se puteau realiza tot în urma înțelegerilor făcute cu Germania. Acordul germano-român din 17 ianuarie 1942 condiționa înțelegerea cu slovacii. Din suma datorată Slovaciei, s-a acceptat ca 60% să provină din vânzarea petrolului, restul fiind alte mărfuri din listă. Pentru simplificarea tranzacțiilor, BNR a deschis un Cont special în lei, stabilindu-se și paritățile între leu-marcă, respectiv leu-coroană cehă (o marcă 49 lei; o coroană cehă 4,68 lei). Acesta a fost negociat cu partea slovacă, deoarece cu firmele din Protectorat s-a acceptat o paritate de 50 de lei pentru marca germană și 4,77 pentru coroana cehă. Tot în ianuarie, fusese lichidată și o parte a datoriei față de

⁶⁵ Prin *plăți necomerciale* se înțelegeau cheltuielile care trebuiau făcute cu personalul diplomatic, cu cel administrativ, sumele care erau decontate pentru românii și slovacii care călătoreau dintr-o țară în cealaltă în scop oficial, plățile din turism și altele asemenea.

⁶⁶ ANIC, fond Ministerul Economiei Naționale, Direcția Acordurilor, dosar 17/1942, f. 64-66.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 64.

furnizorul din Protectorat, urmând ca pentru cel slovac să se utilizeze Contul Special în lei deschis de BNR. Dacă s-ar fi adăugat alte datorii, acestea urmau să fie rediscutate după 15 aprilie 1943⁶⁸. Pentru a se evita pe viitor blocarea livrărilor, BNR a deschis contul special în lei, alimentat cu 100 de milioane de lei la sucursala Băncii Pragheze din București. Partea slovacă a renunțat la pretențiile privind diferența de paritate intervenită între timp și s-a angajat să nu mai obstrucționeze livrările. În ceea ce privea petrolul, acordul avea în vedere ca jumătate din valoarea sa să fie petrol brut și jumătate să fie produse finite, la prețurile stabilite oficial în Monitorul Petrolului. Se avea în vedere că suma totală pentru petrol era de 238,5 milioane de lei. O eventuală creștere a prețurilor nu ducea la scăderea cantității de produse din petrol, ci se negocia din devizele libere⁶⁹. Acordul reglementa și sumele vechi datorate de partea română. Acestea intrau în sumele calculate de noul acord⁷⁰.

Două liste anexă, A⁷¹ și B⁷², prevedeau mărfurile care urmau să facă obiectul schimburilor româno-slovace. Acestea nu erau limitative, ci puteau să fie adăugate și altele, dacă nevoile celor doi parteneri le-ar fi impus. În instrucțiunile speciale date de partea română se mai avea în vedere că unele mărfuri, prevăzute în anexă, nu puteau fi livrate decât pentru alte mărfuri necesare importate din Slovacia. De exemplu, cele 1.000 de vagoane de porumb trecute în anexa A nu erau livrate decât pentru 15.000 kg argint și 2.000 t zahăr. Oferta inițială avansată de partea slovacă pentru prețul argintului a fost considerată inacceptabilă de parte română. Prețul cerut, de 7.000 de lei/kg, a fost refuzat, românii oferind abia 3.500 de lei/kg. Partea română a ridicat prețul vagonului de porumb la 270.000 de lei și a transmis importatorului slovac că nu va putea livra cantitatea decât la începutul lunii noiembrie, după recoltare. Cum Monetăria Națională avea nevoie de argint abia la finele anului, slovacii, aflați într-o situație complicată din cauza inundațiilor din 1941, au devenit mai atenți la cererile românești. Românii propuneau un schimb echivalat la 11 vagoane argint pentru 475 de vagoane porumb (ținând cont de puritate și paritate), considerat însă dezavantajos de partea slovacă⁷³. Negocierile cu reprezentatul firmei Omnipol, Martinec, venit la București, au dat rezultate. În scrisoarea către firma slovacă Omnipol, se prevedea că aceasta era singurul exportator slovac și că lucra cu societatea

⁶⁸ *Ibidem*, f. 65.

⁶⁹ Suma calculată reprezenta 15.000 t petrol brut și 10.000 t produse petroliere (*ibidem*, dosar 51/1941, f. 174-175).

⁷⁰ *Ibidem*, f. 175.

⁷¹ Mărfurile românești exportate în Slovacia erau: glucoză, porumb, semințe, mazărice, mazăre, mei, furaje, porci, negru de fum, turte oleaginoase, petrol și derivate (*ibidem*, f. 226; vezi și Jana Bauerová, *op. cit.*, p. 239-240, conform arhivelor slovace).

⁷² Mărfurile slovace importate de România erau: țesături amestecate, bumbac, zahăr, nămol de Piešťany, pietre de moară, cărămizi, bare de oțel, tuburi, bidoane de fier, cuie, potcoave, cabluri electrice, spirale de wolfram, semifabricate din argint, magnetită, pământ decolorant (ANIC, fond Ministerul Economiei Naționale, Direcția Acordurilor, dosar 51/1941, f. 227).

⁷³ *Ibidem*, f. 260-261.

română Sarex, în calitate de omolog. Cele două urmau să negocieze cu firmele din țările lor, specializate pe diferite domenii⁷⁴. S-au stabilit cantitățile următoare: 200 de vagoane de zahăr pentru 550 de vagoane de porumb, 11 vagoane de argint pentru 617 vagoane de porumb⁷⁵. Guvernul slovac și-a exprimat, printr-o scrisoare specială dorința ca firma Omnipol, care era parte a concernului Škoda, să fie cea care intermedia contractele „pentru a elimina traficul de influență al anumitor întreprinderi interesate din Slovacia”⁷⁶. Restul cantității de porumb era necesar pentru acoperirea livrărilor de porci pentru bumbac. La rândul lor, slovacii livrau cinci vagoane de bumbac în următoarele condiții:

[...] pentru primele două vagoane, Slovacia va primi 500 porci peste 120 kg, iar dacă valorile nu vor corespunde, diferența se va acoperi cu porumb sau cu petrol brut, din contingentele fixate; pentru celelalte trei vagoane, despre care se prevede că livrarea lor nu se va efectua decât dacă va fi posibil guvernului slovac, ele vor face obiectul unui export al nostru de cantități de porci, corespunzătoare valorii bumbacului.

În instrucțiuni se mai prevedea că, în 24 de ore după ce documentele de export erau semnate, mărfurile trebuiau să părăsească România. În ceea ce priveau cablurile electrice, cele 20 t contractate puteau fi ridicate până la 80 t, dacă România reușea să exporte cantitatea de cupru necesară producerii acestora. Primele două vagoane, care erau fabricate deja, urmau să fie livrate, celelalte șase urmând să fie trimise după ce partea română livra cantitățile de cupru⁷⁷.

Una din problemele întâmpinate anterior a fost remediată prin Protocolul confidențial, care prevedea modalitățile de plată a armamentului contractat de partea română. Din 55 de milioane de coroane, cât era prețul armamentului de la uzinele Škoda, doar puțin sub 5 milioane reprezentau cota slovacă pentru livrările Skoda⁷⁸. Guvernul slovac a dorit ca partea de armament care era fabricată în Slovacia să fie plătită direct, nu prin intermediul firmelor-mamă din Protectorat. Cele mai dificile negocieri au fost cele referitoare la armament. Cum firma Škoda avea sediul în Protectorat, aceasta solicita să i se plătească ei. Dar slovacii au dorit ca fabricile Škoda de pe teritoriul țării lor să primească plățile direct. Din această cauză existaseră și întârzierile din contractele anterioare, guvernul slovac blocând livrările. Aceste sume reprezentau 10% din valoarea totală a contractului românesc pentru armament, iar Guvernul român a cerut ca

⁷⁴ *Ibidem*, f. 169-174.

⁷⁵ Atât porumbul, cât și argintul erau calculate la 160 de franci elvețieni/kg argint și 389 franci/t porumb; puritatea argintului era de 69,9%, restul fiind cupru (*ibidem*, f. 259).

⁷⁶ ANIC, fond Ministerul Economiei Naționale, Direcția Acorduri și Plăți, dosar 51/1941, f. 234.

⁷⁷ Iată, în mare, câteva cantități: 10.000 t porumb, 5.000 t turte oleaginoase, 5.000 t mazăre, mazărice și semințe diverse, 500 de porci pentru 2.000 t zahăr, 150 t argint, 100 t bumbac, 50 t oțel de bare, 100 t cabluri (pentru 80 t partea română livra cuprul necesar), 20 kg spirale wolfram, 20.000 de bidoane fier pentru benzină, 2.000 t magnetită și cărămidă arsă (*ibidem*, f. 240-241).

⁷⁸ *Ibidem*, f. 229.

ele să fie menționate special în acord, pentru a nu îi mai dezavantaja pe slovaci în propria relație cu firma Škoda⁷⁹. Pentru a se evita întârzierile, s-a menționat expres în Protocol că „exportul trebuie să se efectueze liber, fără vreo altă restricțiune din partea autorităților slovice”. În schimb, partea română se obliga să deschidă un credit de maxim 100 de milioane de lei, la Sucursala din București a Băncii pragheze, care va fi pus la dispoziția Băncii Naționale Slovice⁸⁰. Cu celelalte mărfuri nu au fost decât mici probleme. Slovacia nu dispunea de cantitatea de hârtie de saci necesară, dar se angajau să o producă în cel mai scurt timp. Românii au acceptat pentru spiralele de wolfram și globurile de sticlă, însă doar de anumite dimensiuni.

Protocolul de semnătură îl completa pe cel provizoriu, semnat, la 26 august, la București⁸¹. Acesta era perceput ca fiind primul acord dintre cele două părți, aranjamentul comercial din 1939, fiind considerat doar unul condiționat de germani, în baza clauzei națiunii celei mai favorizate. Cele două părți au căzut de acord că această înțelegere este mai echilibrată decât cea anterioară⁸². Partea română considera că este un succes faptul că nu s-a mai acceptat plata în devize libere pentru toate mărfurile, acestea fiind necesare pentru schimburile cu țările neutre. Acoperirea cu mărfuri a importurilor din Slovacia era cerută de Ministerul Finanțelor, care, prin echilibrarea sumelor, putea să păstreze devizele libere pentru comerțul cu alte țări și nu să alimenteze conturile slovice⁸³.

Acordul lăsa deschisă și posibilitatea unor noi comenzi, dacă importatorii din cele două țări doreau să achiziționeze și alte mărfuri. Contul în lei, care privea schimburile de petrol și armament, fiind deschis la BNR și alimentat de Ministerul Apărării Naționale, era închis, dar cel în devize putea face subiectul altor negocieri⁸⁴. România estima că volumul total al schimburilor cu slovacii pentru anul 1942-1943 ar putea ajunge la 1,785 miliarde de lei, din care 930 de milioane reprezentau exporturile, iar 855 de milioane – importurile. Sumele care erau peste cele prevăzute în acord urmau a se face în devize libere, eşalonate pe luni, pentru vara anului 1942 fiind prevăzute cele mai multe schimburi. Pentru a se preveni întârzierile constatate în anul anterior, BNR a anunțat și modalitățile de plată pentru mărfurile ce vor fi cumpărate din Slovacia, dar și modul cum va fi utilizat Contul Special în lei⁸⁵.

Concluzii

Acordul comercial româno-slovac din aprilie 1942, cu toate anexele sale, a rămas cel mai important document economic semnat între diriguitorii României

⁷⁹ *Ibidem*, f. 238-239.

⁸⁰ *Ibidem*, f. 236.

⁸¹ *Ibidem*, f. 231.

⁸² *Ibidem*, f. 239-240.

⁸³ *Ibidem*, f. 257-258.

⁸⁴ *Ibidem*, f. 176.

⁸⁵ *Ibidem*, f. 222-223.

lui Ion Antonescu și cei ai Slovaciei lui Jozef Tiso. Deși nu schimba fundamental termenii acordului din decembrie 1939 și ai reglementărilor ulterioare, Acordul din 1942 aducea modificări semnificative și detaliate privind modalitățile de plată și mărfurile care făceau obiectul schimburilor comerciale româno-slovace. Mai mult, prin conținut, convenția bilaterală urmărea să împiedice apariția unor decalaje la plăți sau blocarea exporturilor. Niciuna din părți nu trebuia dezavantajată, nici în ceea ce privește volumul exporturilor și sumele datorate, nici în ceea ce privește întârzierile la livrare. Dar la acest acord s-a ajuns în urma unor negocieri dificile, în pofida declarațiilor de prietenie dintre cele două state, angrenate în războiul mondial de partea Germaniei naziste. Pe parcursul anilor 1940-1941 au apărut o serie de dificultăți în relațiile economice dintre cei doi parteneri. Acestea se datorau unor cauze complexe.

Pe de o parte, România era interesată de armamentul produs de filialele fabricilor Škoda și Zbrojovka aflate pe teritoriul Slovaciei, dar care aveau sediile mamă în Protectorat. O parte a acestor echipamente erau fabricate în Slovacia și făceau obiectul unui triplu schimb: România – în calitate de cumpărător, Slovacia – în calitate de fabricant, și Protectoratul, dominat de germani, în calitate de furnizor principal. De aici au apărut primele dificultăți. De aceea, slovacii nu primeau sumele datorate pentru produsele lor la timp și blocau livrările, mai ales la produse necesare industriei de război.

Pe de altă parte, Slovacia era interesată de petrolul românesc pentru propriile necesități. Economiiștii de la Bratislava ar fi dorit ca România să livreze petrol la cote mai mari decât îi fusese impus Bucureștiului prin acordurile cu germanii. Mai mult, partea slovacă își manifestase interesul pentru țițeiul brut, sperând să îl prelucreze în propriile rafinării. Pentru România era mai avantajos să livreze produse petroliere rafinate și nu țițeiul brut. Alte dificultăți au apărut din variația cursului între monedele germană, română și slovacă.

Acordul trebuia să realizeze un echilibru între cerere și ofertă, iar dificultățile produse de dominația germană asupra economiilor celor două țări trebuia înlăturată. Soluția a fost găsită în lărgirea schimburilor prin introducerea în acord a unor liste cu alte mărfuri care să echilibreze balanța comercială. Pentru a se ajunge la numitorul comun, era necesară o bună înțelegere a întregului cadru creat de politicile Reich-ului în regiunea aflată sub influența sa în condițiile dificile ale anilor 1941-1942. Studiul de față propune o cheie de lectură a complexelor relații economice care funcționau, la vremea aceea, în spațiul dominat de germani.

**Reflections on the History of Romanian-Slovak Relations.
The Negotiations for the Economic Agreement of 1942**

(Abstract)

Keywords: Slovakia, economic relations, commercial conventions, military equipment, oil products, negotiations, Tripartite Pact.

Our study brings to the fore a series of realities concerning the Romanian economy during the Second World War. The research focuses on Romania's economic relations and trade with one of the lesser-known members of the Tripartite Pact: Slovakia. As a breakaway state from the former Czechoslovakia, the small republic inherited part of the former federation's industry. Economic ties were established as early as 1939, but developed during 1940-1941. These ties concerned the former contracts with the Škoda and Zbrojovka companies in Czechoslovakia, which had branches on Slovak territory. This led to the emergence of a trilateral trade scheme between Romania, Slovakia and the companies of the Protectorate, under German administration.

Based on the December 1939 Agreement, Romanian-Slovak economic relations were influenced by Germany. Both Bucharest and Bratislava had to satisfy the German economic demands stemming from the commercial conventions with the Reich. That is why the attempts of Romania and Slovakia to directly regulate their economic relations encountered serious difficulties. Romania was especially interested in the military equipment produced by Slovak factories, while Slovakia needed Romanian oil products. These goods were also included in the conventions with the Reich. In 1942 a new commercial agreement between Romania and Slovakia was signed. This was possible through careful and difficult negotiations, held in Bucharest, Bratislava and Berlin. The agreement of April 1942 boosted the bilateral commercial relations, by introducing into the exchange lists various goods that escaped the attention of the Germans. Slovakia became one of Romania's most important economic partners during the war. Based on unpublished archival sources and relevant works of Slovak historiography, our research aims to discuss the economic mechanisms of the Tripartite Pact. The paper also examines the relationship with the small states that were part of the alliance created by Nazi Germany.